

УДК 378:81'253

DOI: 10.32342/2522-4115-2021-2-22-13

А.В. ПРОКОПЕНКО,
*кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри германської філології
Сумського державного університету*

В.М. РАВА,
*магістрант кафедри германської філології
Сумського державного університету*

ТРЕНУВАННЯ РОБОЧОЇ ПАМ'ЯТІ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Статтю присвячено аналізу, функціонуванню та тренуванню короткочасної та довготривалої пам'яті майбутніх усних перекладачів. У цій науковій розвідці розглядається модель координації зусиль, які усний перекладач має задіяти під час інтерпретації усних повідомлень. Детально аналізуються техніки розвитку короткочасної пам'яті майбутніх усних перекладачів. Також вивчається когнітивна модель перекладу під назвою «Модель розподілу зусиль», яку зосереджено на ресурсах уваги перекладача та їх розподілі під час перекладу. У статті також зазначається, що кодування інформації в основному здійснюється за допомогою трьох способів: акустичного, візуального та семантичного. Тож завдяки правильній координації всіх зусиль перекладачеві вдасться не лише добре виконати завдання, а саме обробити та сформулювати повідомлення, а також зберегти енергію для подальших дій. Виокремлюються інструменти і тактики для розвитку короткочасної пам'яті та поліпшення швидкого запам'ятовування. Зокрема, презентуються такі тактики, як мнемонічний спосіб, категоризація, узагальнення, порівняння, опис та створення нотаток. Зазначається, що короткочасна пам'ять базується на фактичному чутті звуків, без фільтрації інформації, тому перекладач має бути обережним з повідомленням, яке він/вона передає далі. У зв'язку з тим, що довготривала пам'ять включає нейронні шляхи та синаптичні зв'язки, вона краще встановлюється в мозку перекладача. Таким чином, довготривала пам'ять має перевагу тоді, коли перекладач краще знайомий із сферою, до якої належить переклад, отже, інтерпретація відбувається дуже точно завдяки правильному розміщенню слів у контексті. Автори доходять висновку, що при навчанні майбутніх перекладачів основною метою має бути розширення їхнього кругозору та збільшення багажу знань і навичок одразу в кількох професійно спрямованих галузях.

Ключові слова: короткочасна пам'ять, довготривала пам'ять, усний переклад, послідовний переклад, координація зусиль.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Послідовний переклад є найпопулярнішим видом усного перекладу, і його дуже складний когнітивний характер зазвичай створює проблеми для студентів-перекладачів [6, с. 815]. При послідовному перекладі посередник слухає мовця, роблячи нотатки, а наприкінці зв'язного ходу думок, коли оратор робить паузу, перекладач здійснює передавання повідомлення з використанням слів та граматичних структур, які є притаманними мові перекладу (МП).

При здійсненні перекладу також активно задіяна робоча пам'ять, яку найкраще розглядати як тимчасове сховище інформації. Як правило, деталі мовних форм, які були розпізнані під час прослуховування, незабаром випаровуються з пам'яті (часто протягом однієї секунди), але перш ніж це відбудеться виникає більш абстрактне уявлення про значення мовленнєвих одиниць, яке залишається доступним для подальшого оброблення.

Потім перекладач повинен використовувати це абстрактне значення як вхідні дані для побудови правильного формулювання повідомлення МП. Ця частина процесу потребує пошуку і активізації відповідних слів у лексиці МП, які оптимально виражали б думку оратора та були граматично сумісні.

Коли розглядаємо робочу пам'ять саме з цієї точки, стає очевидним, що вона виконує різні завдання одночасно: значення слів на мові оригіналу (МО) витягуються з лексики МП й інтегруються у вхідне речення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження тренування робочої пам'яті усних перекладачів виявилось досить цікавою тематикою для вивчення. Особливих успіхів у цій сфері було досягнуто дослідниками Е. Гончаренко, О. Максименко та С. Фокінім. Праці В. Комісарова, Л. Латишева, Л. Черноватого зосереджено на окремих аспектах професійної підготовки перекладачів. Такі зарубіжні вчені, як В. Вільс, О. Швейцер, Р. Штольце та ін. провели чимало досліджень, спрямованих на вивчення перекладацької компетентності.

Як зазначав О. Швейцер, здатність перекладати є найважливішою у рамках психолінгвістичного аналізу мовлення. Для того, щоб перекладацька компетентність була на досить високому рівні перекладачеві потрібно мати гарні знання щодо двох культур, щонайменше орієнтуватися у процесі потоку мовлення, швидко знаходити відповідники у пам'яті, приймати рішення щодо коректності форм, і найбільш важливим є ідіоматичне володіння мовою [4, с. 63]. Л. Латишев вважає, що перекладацька компетентність – це сукупність здобутих навичок, умінь та знань за допомогою яких перекладач виконує поставлені перед ним професійні завдання [2, с. 12].

На думку Н. Зінукової, одним з важливих параметрів, які впливають на якість усного перекладу, є не лише психологічна, фізична та інформаційна підготовка, а насамперед розвиток невербальних презентаційних умінь [1, с. 114].

О. Ширяєва зазначає, що однією із основних цілей перекладацького процесу є формування висловів та виразів згідно з певними культурними та соціальними нормами. Будь-яке повідомлення створюється відповідно до наявного соціального середовища [5, с. 11]. Тож гарний усний перекладач має спеціалізуватися перш за все у таких сферах, як медична, соціальна, фінансова, політична, економічна, юридична.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У порівнянні з теоретичними питаннями письмового та усного перекладу, практичним аспектам послідовного перекладу не приділено належної уваги. Наше дослідження базується на підготовці майбутніх усних перекладачів, а саме, на процесі послідовного перекладу, що був недостатньо досліджений з когнітивної точки зору.

У багатьох наукових доробках є чимало інформації про конспектування при послідовному перекладі як способі систематизувати отриману інформацію, проте, кількість досліджень, які б концентрувалися саме на поліпшенні функціонування робочої пам'яті усного перекладача зводиться до мінімуму.

Метою цього дослідження є вивчення потенційних методів поліпшення робочої пам'яті майбутнього перекладача задля підвищення якості послідовного перекладу. **Завданнями** виступають: аналіз роботи короткочасної та довготривалої пам'яті у процесі усного перекладу; виокремлення ефективних технік і тактик для поліпшення функціонування пам'яті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Психологічні дослідження людської пам'яті сходяться на думці, що вона може бути двох типів: короткочасна пам'ять і довготривала. К. Хоппер звертає увагу на те, що довготривала пам'ять не є постійною [13, с. 102]. Відповідно до своєї назви короткочасна надає можливість зберігати та згадувати інформацію лише протягом короткого періоду часу, оскільки не створює нейронних механізмів, які були б потрібні для подальшого зберігання.

Довготривала пам'ять, навпаки, виникає після того, як були створені нейронні шляхи для зберігання, тому інформація, яка була почута, може зберігатися від хвилин до місяців або навіть років. Але для цього слід закодувати та стабілізувати інформацію багаторазовим її використанням, адже ми збираємося її згадати пізніше [13, с. 102]. Це фактично означає, що деякі речі стають частиною нашої пам'яті через повторення, і вони належать довготривалій пам'яті, а речення, які ми чуємо лише один раз, не кодуються в нашу пам'ять, буду-

чи частиною короткочасної. Цей вид пам'яті важливий для завдання перекладача, оскільки він/вона має швидко передати повідомлення з МО на МП. Збереження інформації триває лише до тридцяти секунд, потім стирається з пам'яті [3, с. 66]. Ось чому короткочасна пам'ять надзвичайно корисна для перекладачів.

Однією з когнітивних моделей перекладу є «Модель розподілу зусиль» за Д. Жилем. Центром цієї моделі є ресурси уваги перекладача та їх розподіл у процесі перекладу.

Отже, у рамках процесу перекладу залучено когнітивні механізми, які забезпечують ефективність та ментальну енергію [11, с. 38]. Відповідно до цієї моделі усний перекладач протягом процесу інтерпретації потребує чотирьох типів зусиль: слухання та аналіз, запам'ятовування, створення цільового тексту, координація всіх зусиль [11, с. 165]. Д. Жиль також вважає, що його модель працює для послідовного перекладу і передбачає, що він складається з двох фаз:

- 1) фаза слухання, запам'ятовування та конспектування;
- 2) фаза реконструкції мовлення, читання нотаток, створення повідомлення МП (рис. 1).

Рис.1. Модель розподілу зусиль для послідовного перекладу Д. Жилі

Ця формула застосовується лише у випадку довгого процесу послідовного перекладу, коли перекладач робить нотатки, щоб усно передати повідомлення наприкінці мовлення оратора.

Конспектування є основною і важливою навичкою, якої необхідно навчитися перекладачам, особливо для послідовного перекладу. Д. Селескович зазначив, що нотування посилює концентрацію і допомагає перекладачеві вчасно пригадати та запам'ятати інформацію [18, с. 125]. Крім того, нотатки допомагають пам'яті розслабитися, оскільки короткочасна пам'ять не може зберегти кожну деталь мовлення. Примітки допоможуть перекладачеві пригадати основні ідеї та встановити логічний зв'язок за допомогою підказок і сигналів. На думку Ж. Розана, нотатки виконують дві основні функції:

- нагадувати перекладачеві про всі ідеї в цьому уривку промови та зв'язки між ними;
- сприяти вільному та стильному перекладу (що знову ж таки означає, що словам потрібно надавати контекстне значення, а не еквівалент словника) [17, с. 25].

Однією з основних вимог успішного нотування є розуміння мови, оскільки без розуміння вихідного повідомлення запис неможливий. Насправді, розуміння повідомлення МО та передавання його МП є ключовими елементами успішного перекладу. У процесі інтерпретації перекладачі не зосереджуються на окремих вихідних словах, а звертають увагу на сенс мовлення з огляду на комунікативну ситуацію висловлювання. Коли сенс повідомлення зрозумілий, перекладач повинен розглянути такі питання: що занотувати, як і коли.

Проте, якщо процес послідовного перекладу короткий, то його формула може бути максимально наближена до формули, що застосовується при синхронному перекладі [15, с. 57]. У цьому випадку потрібно звертати увагу на темп мовця, адже він має бути повільнішим, що збільшить здатність перекладача розуміти та аналізувати інформацію. Завдяки цьому перекладач використовує лише свою короткочасну пам'ять, виконує переклад, не нехтуючи координацією (рис. 2).

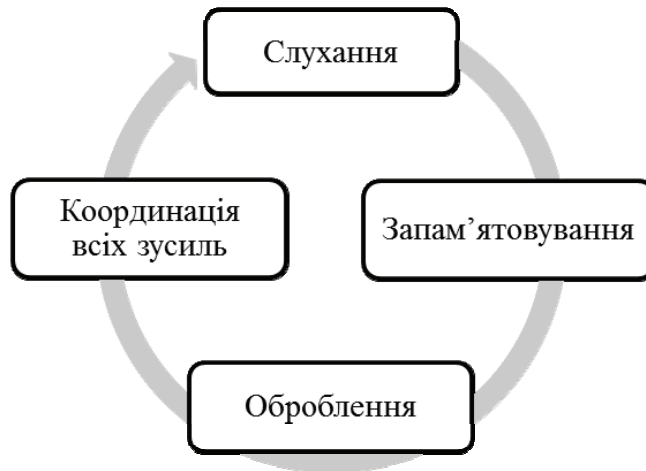

Рис. 2. Модель розподілу зусиль для короткого послідовного перекладу Д. Жіля

Формула залишається такою ж, як і при синхронному перекладі, але міміка та взаємне сприйняття мовця за допомогою перекладача полегшують завдання координації всіх зусиль.

Вважається, що інформація надходить у короткочасну пам'ять в результаті уваги до імпульсу, у нашому випадку уваги до мовця. Дослідження показують, що кодування інформації в основному здійснюється за допомогою трьох способів: акустичного, візуального та семантичного. Акустичне кодування тісно стосується того, що ми чуємо (слова, речення, звуки), не роблячи акценту на значеннях речень/слів. Джерело доказів «розмежування довготривалої та короткочасної пам'яті є результатами експериментів, які свідчать про те, що матеріал нашої короткочасної пам'яті обробляється в основному за допомогою мовних звуків, тоді як наша довготривала пам'ять залежить насамперед від значення» [7, с. 36].

А. Бадділі стверджує, що короткочасна пам'ять залежить в основному від акустичного кодування. Якщо учасники беруть слова з короткочасної пам'яті, вони не плутають ті, що мають однакове значення, наприклад *“large”* і *“big”*, але вони часто плутили слова, які звучать подібно, згадуючи *“cat”* замість *“cap”* [10, с. 48]. Це означає, що перекладач багато в чому покладається на те, що чує, при цьому намагається правильно виконати завдання. Під час швидкого процесу перекладу в перекладача не вистачає часу на ретельний аналіз сенсу інформації; тому він/вона іноді перекладає автоматично відповідно до почутих слів, не фільтруючи фактичне значення. Повідомлення відображається належним чином, якщо почуті слова відповідають контексту. У цьому випадку довготривала пам'ять діє краще і базується в основному на гарній обізнаності перекладача саме в тій сфері, у якій виконується переклад [16, с. 42].

Візуальне кодування повідомлення пов'язане з картинками чи образами, які ми подумки створюємо, коли чуємо повідомлення. На конференції це може бути презентація Power Point, деякі діаграми та графіки, або це може бути у вигляді візуальних уявлень, які людина створює у своїй свідомості. Таке явище називають фотографічною пам'яттю, оскільки люди, у яких вона досить гарно розвинена увічнюють образ, а в інших цей вид пам'яті

менш функціональний. Семантичне кодування говорить про фактичне значення слів. Дослідження, проведені психологами, були досить несподіваними. Р. Келлог виявив, що семантичні коди є потужними в короткочасній пам'яті, і що люди усвідомлювали фактичне значення цих триад або пар слів [14, с. 135].

Короткочасну пам'ять необхідно постійно тренувати, щоб перекладач краще розумів МО та її повідомлення. Отже, рівень тлумачення поліпшиться, і дуже ймовірно, що результати будуть задовільними. Психологи написали чимало праць про людський мозок і розробили разом з лінгвістами багато практичних вправ, які мають виконувати студенти, що прагнуть стати майбутніми усними перекладачами.

З огляду на вищезазначене, одним із важливих інструментів запам'ятовування вважаємо мнемотехніку. Стислий Оксфордський словник англійської мови стверджує, що мнемонічний спосіб – це будь-який метод навчання, який допомагає пам'яті [9, с. 477]. Вивчаючи іноземну мову, студент може асоціювати слова нової мови з різними значеннями у своїй власній або може використовувати речення, створені спеціально для допомоги. Таким чином, мнемотехніка спрямована на запам'ятовування того, що здається складним у формі, яку ви запам'ятаєте набагато легше. В усному перекладі мнемонічний спосіб може виявитися корисним, але, на жаль, якщо інформація є абсолютно новою, не буде необхідного часу, щоб знайти просту альтернативу для запам'ятовування.

Однак пам'ять можна тренувати та поліпшувати. Фахівці стверджують, що так само, як ви можете тренувати своє тіло або тренувати м'язи, ви можете досягти кращих результатів у перекладі за допомогою тренування пам'яті. Яскраві та барвисті зображення добре сприймаються вашим мозком, тому щоразу, коли ви щось чуєте, слід спробувати перетворити це на приємне для мозку зображення. Одним із секретів перекладача конференції є спроба швидко передати промовлене слово у яскравий образ, тому воно залишається, навіть якщо і ненадовго, у пам'яті.

Щоб поліпшити процес запам'ятовування за допомогою мнемонічного способу, слід використовувати позитивні, приємні образи. Адже людський мозок часто блокує неприємні. Гумор завжди є гарним засобом легкого запам'ятовування речей або аспектів, тоді як символи, як-от дорожні знаки або червоне світло світлофора, можуть швидко та ефективно кодувати досить складні повідомлення. Наприклад, досить легко запам'ятати зображення млявого пригніченого кажана, який приймав такі препарати *BAT Barbiturates, Alcohol, and Tranquilizers*. Щоб запам'ятати значення слова *numismatist*, достатньо уявити *new mist rolling onto a beach from the ocean and beach is made of coins*, і одразу стає зрозуміло, що нумізмат – це колекціонер монет.

Ще одна вправа, призначена для поліпшення пам'яті – це переказ оповідання МО. Завдання викладача – один раз розповісти або відтворити запис студентам, яким потім слід відтворити цей текст своїми словами, не втрачаючи суті і не роблячи нотаток. В. Чжун пропонує чотири типи тактик (табл. 1).

Таблиця 1

Типи тактик швидкого запам'ятовування

Категоризація	Узагальнення	Порівняння	Опис
Групувати предмети з однаковими властивостями	Зробити загальні висновки з конкретних прикладів або повідомлення з наданого тексту	Відзначати відмінності та подібності між різними речами, фактами та подіями	Описувати сцени, форми чи розміри об'єкта тощо

Студентів заохочують описати, узагальнити та абстрагувати оригінал значною мірою своїми словами [19].

Ще один простий метод, який зніме навантаження на короткочасну пам'ять – це робити нотатки. Це можливо, навіть якщо оратор має швидкий темп. Все, що потрібно зробити перекладачеві – використовувати деякі скорочення. У своїй книзі «Нотатки для послідовного перекладу» Е. Гіллс пояснює, що якщо ви почуєте список у порядку: 1, 2, 3 ви все одно можете занотувати як 1, 3, 2 [12, с. 48]. Оскільки, якщо ви швидко запишете 1 і 3, вони біль-

ше не будуть обтяжувати вашу пам'ять, вам доведеться лише на пару секунд запам'ятати 2. Робити нотатки повідомлення з виокремленням більш важливої інформації неабияк допомагає, проте слід пам'ятати основний принцип, що не все, почуте перекладачем у процесі послідовного перекладу, має бути записано [8, с. 192].

Тож, якщо ви перекладаєте на конференції, а доповідач говорить про позитивні/негативні аспекти, ви можете швидко уявити велику червону галочку і великий червоний X, які згодом допоможуть вам не тільки правильно, а й організовано донести інформацію. Якщо мнемонічний барвистий інструмент буде розвиненим в усному перекладі, кількість помилок значно знизиться, оскільки ваш розум навчиться краще організовуватися.

Висновки з цього дослідження та перспективи подальших розвідок. Усний переклад – це складний процес, який вимагає об'єднання багатьох факторів. Одним із складних завдань, що постає перед викладачем, стає здатність поєднувати свої професійні навички з теоретичними знаннями. У процесі навчання перекладачам слід виокремити для себе низку принципів, які допоможуть у професійній діяльності. Основною метою при навчанні перекладачів має бути розширення їхнього кругозору та збільшення багажу знань одразу в декількох сферах життєдіяльності.

Незалежно від того, використовується синхронний чи послідовний переклад, роль пам'яті надзвичайно важлива. Короткочасна пам'ять базується, зокрема, на фактичному чутті звуків, не завжди фільтрації інформації, тому перекладач повинен бути обережним з повідомленням, яке він/вона передає далі. У зв'язку з тим, що довготривала пам'ять включає нейронні шляхи та синаптичні зв'язки, вона краще встановлюється в мозку перекладача. Отже, довготривала пам'ять має перевагу тоді, коли перекладач краще знайомий із сферою, до якої належить переклад; отже, інтерпретація відбувається дуже точно завдяки правильному розміщенню слів у контексті.

Обидва типи пам'яті є важливими для якості передавання повідомлення теми. Оволодіння іноземними мовами та загальним фоном конференції є недостатніми методами поліпшення пам'яті. Тому тренування пам'яті має бути заохоченим через усі її аспекти – акустичні, візуальні чи семантичні, які разом з іншими інструментами є вирішальними в роботі майбутнього усного перекладача. Перспективою подальших досліджень є вивчення впливу стресового фактора на функціонування робочої пам'яті у процесі перекладу, а також дослідження зорового контакту та задіяних невербальних знаків під час усного перекладу.

Список використаної літератури

1. Зінуківа Н.В. Формування фахової компетентності усного перекладача у зовнішньо-економічній сфері: результати експерименту. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки.* 2018. № 1 (15). С. 113–119.
2. Латышев Л.К. *Технология перевода: учебн. пос.* М. : Академия, 2007. 320 с.
3. Прокопенко А.В., Рава В.М. Кореляція когнітивних процесів та робочої пам'яті перекладача. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: «Філологія. Соціальні комунікації».* 2020. Т. 31 (70), № 4, Ч. 3.
4. Швейцер А.Д. *Теория перевода: статус, проблемы, аспекты.* М.: Наука, 1988. 214 с.
5. Ширяев А.Ф. *Синхронный перевод: деятельность синхронного переводчика и методика преподавания синхронного перевода.* М. : Воениздат, 1979. 183 с.
6. Arumí Ribas M. Problems and strategies in consecutive interpreting: A pilot study at two different stages of interpreter training. *Meta: journal des traducteurs.* 2012. Vol. 57, No. 3. P. 812–835.
7. Baddeley A. *Essentials of Human Memory.* East Sussex : Psychology Press Ltd., 1999. 328 p.
8. Bonyadi A. Book review Andrew Gillies, *Consecutive interpreting: A short course.* *Western Sydney University: Translation & Interpreting.* Vol. 13, No. 2, 2021. P.191–194. DOI: 10.12807/ti.113202.2021.r03 (Scopus).
9. *Concise Oxford English Dictionary (Computer Software)* / eds.: C. Soanes, A. Stevenson, S. Hawker. 11th ed. Oxford : Oxford University Press, 2006.
10. Eysenck M.W. *Psychology for AS Level.* 3rd ed. New York : Psychology Press Inc., 2005. 376 p.
11. Gile D. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training.* Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1995. 274 p.

12. Gillies A. Note-taking for Consecutive Interpreting. Manchester : St. Jerome Publishing, 2005. 237 p.
13. Hopper C.H. Practicing College Learning Strategies. 5th ed. Belmont : Wadsworth, 2010. 297 p.
14. Kellogg R.T. Cognitive Psychology. 2nd ed. Thousand Oaks : Sage Publications, 2003. 525 p.
15. Leeson L. Making the effort in simultaneous interpreting: Some considerations for signed language interpreters. *Topics in Signed Language Interpreting: Theory and Practice* / ed. by Terry Janzen. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2005. P. 51–68.
16. Lorayne H. How to Develop a Super Powered Memory. Preston : A. Thomas & Co., 2001. 213 p.
17. Rozan J.F. Note-taking in consecutive interpreting. Krakow : Cracow Tertium Society for the Promotion of Language Studies, 2004.
18. Seleskovitch D. Language and memory: a study of note-taking in consecutive interpreting. *The interpreting studies reader* / eds.: F. Pochhacker. M. Shlesinger. – London ; New York : Routledge, 2002. P. 121–129.
19. Zhong W. Memory Training in Interpreting. *Translation Journal*. 2003, Vol. 7, No. 3. Available at: <http://translationjournal.net/journal/25interpret.htm> (Accessed 5 November 2021).